

NĚKTERÉ PROBLÉMY MĚŘENÍ REGIONÁLNÍCH ROZDÍLŮ EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI

Václav Ježdík

Fakulta ekonomicko-správní Univerzita Pardubice

The article is oriented to the appreciation of analytical methods for the regional comparison and of the measurement of the regional differences. As the principal indicators of economic development are considered regional gross domestic product and unemployment rate.

S rozvojem regionální politiky v České republice začala narůstat potřeba hlubšího poznání regionů různé úrovně a to jak regionů tak zvaně administrativně správních tak regionů sociálně geografických, funkčních. Analýzy sociální a ekonomické situace v regionech, zaměřené na porovnávání mezi regiony navzájem a na měření regionálních rozdílů, se mohou stát významným poznávacím nástrojem pro ovlivňování regionálního vývoje v České republice a jsou přímo využitelné pro přípravu plánů regionálního rozvoje a pro monitorování jejich realizace. Podle zkušeností ze zemí EU lze předpokládat, že potřeba takového poznání bude trvat ne-li narůstat. Uvedená stať neaspiruje na to dát propracované nebo dokonce vyčerpávající návody pro činnost v této oblasti, je pouze sdělením o prvních pokusech a zkušenostech z provádění regionálních analýz.

V letošním roce se autor této stati zabýval vývojem rozdílů mezi kraji České republiky v letech 1994-1997. Při zpracování studie si kladl dva základní cíle:

- poznání regionální diference a jejího vývoje v čase
- ověření metod, které by bylo možno při měření regionálních rozdílů použít.

Z věcného hlediska se studie orientovala na ty oblasti sociálního a ekonomického vývoje, které mají zásadní význam pro regionální politiku a umožňují porovnávání i s regiony EU. Předmětem hodnocení byl vývoj krajích ČR, tak jak je jejich území vymezeno zákonem č. 347/97 Sb. (tak zvané VÚSC). Jedná se o regiony úrovně NUTS 3 (dle mezinárodní klasifikace NUTS – La Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques, respektive její aplikace na situaci v ČR, kde platí klasifikace CZ-NUTS). Regionální politika EU se sice více zaměřuje na regiony úrovně o stupeň vyšší, tedy na regiony NUTS 2, ale regiony NUTS 3 v České republice budou představovat střední článek veřejné správy a jevílo se jako účelné zaměřit poznání na kraje, které jsou tak zvané „na startu“.

Použité metody při hodnocení regionálních rozdílů

Komparace bylo provedena jako vícerozměrná, kraje byly porovnávány v průměrem EU, případně s vybranými regiony EU, s průměrem České republiky, s ostatními kraji ČR a to ve vývoji v letech 1994 -1997. Potřebná statistická data byla zpětně přepočtena na novou krajskou strukturu.

Komparace se týkala:

- vývoje hrubého domácího produktu regionalizovaného do úrovně krajů
- vývoje nezaměstnanosti v krajích

- regionálních rozdílů v rozmístění obyvatelstva.

Informačním zdrojem pro **hodnocení hrubého domácího produktu** byla běžně dostupná data o regionalizovaném HDP, která Český statistický úřad připravuje metodou klíčování shora dolů (metoda top-down). Metoda používaná v ČR byla akceptována Statistickým úřadem Evropských společenství (Eurostatem) v roce 1998. Aby bylo možno provádět mezinárodní porovnávání s členskými zeměmi EU, byly hodnoty HDP v Kč v přepočtu na jednoho obyvatele přepočítány dle parity kupní síly (PPS-Purchasing Power Standards) a to pomocí koeficientů, které pro země střední a východní Evropy vydává každoročně Eurostat. Tím byla zabezpečena identita s údaji, které propočítává Eurostat pro potřeby Evropské komise a jejích divizí.

Podrobnější hodnocení v jednotlivých krajích se opíralo o informace o hrubé přidané hodnotě vytvořené v jednotlivých odvětvích. I údaje o hrubé přidané hodnotě (HPH) byly regionalizovány metodou top-down.

Podstata metody top-down spočívá v klíčování shora dolů, klíčem je objem mezd vyplacených v jednotlivých odvětvích a jednotlivých krajích. Jedná se vlastně o kombinované strukturování vytvořeného hrubého domácího produktu dle jednotlivých odvětví a dle jednotlivých regionů NUTS 3 a NUTS 2. Tvorba hrubého domácího produktu na celostátní úrovni vychází v podstatě z agregace tvorby hrubé přidané hodnoty v jednotlivých odvětvích. Respektive hrubý domácí produkt je do jednotlivých odvětví desagregován. Regionální struktura mezd je dostupná ze statistických dat, zjišťovaných jednotou ročně o to za místní činnosti jednotky jednotlivých subjektů – local activity unit. V podmínkách České republiky je tato struktura mezd k dispozici do konce až do úrovně okresů, tj. regionů úrovně NUTS 4. Údaje zjišťované dle okresu, kde místní jednotka sídlí, jsou zařídovány dle Odvětvové klasifikace ekonomických činností (OKEČ). Umožňují proto vytvářet odvětvové struktury na úrovni okresu a postupnou agregací i odvětvové struktury na vyšších regionálních úrovních až po úroveň celostátní. Desagregace HDP vytvořeného v jednotlivých odvětvích do krajů a agregace těchto odvětvových údajů do úrovně kraje nebo regionu NUTS 2 vytváří regionalizovaný HDP za kraj nebo region NUTS 2. Pro úplnost je nutno uvést, že údaje o HDP získané agregací dat za okresy, nebo kraje, nebo regiony NUTS 2 až na úroveň celostátní musí být identické s údaji o HDP získanými ze systému národních účtů.

Stejnou metodou je regionalizována i hrubá přidaná hodnota (HPH).

Provádění komparace mezi kraji vedlo i k zamyšlení, do jaké míry je metoda top down přesná a do jaké míry umožňuje hlubší poznání výkonnosti regionů. Je možné říci, že pro hodnocení vývojových tendencí a pro komparaci mezi regiony lze regionalizovaný hrubý domácí produkt poměrně spolehlivě používat. Pro hodnocení odvětvové struktury regionů má zřejmě vyšší vypovídací schopnost hrubá přidaná hodnota, protože je poskytuje data bezprostředně svázaná s daným odvětvím. Právě hodnocení vývoje a struktury HPH přineslo zajímavé poznatky o významném vlivu průmyslu na HPH ve většině krajů ČR. Z analýzy vyplynul i poznatek, že váha některých odvětví na tvorbě HPH v kraji se v průběhu času měnila a potvrdila se hypotéza, že odvětvová struktura HPH na území hlavního města Prahy je zcela odlišná od průměrné struktury HPH v ČR i od odvětvové struktury HPH ve všech ostatních krajích republiky. Právě tato odlišná odvětvová struktura HPH je jednou z hlavních příčin výjimečného postavení Prahy ve výši HDP na jednoho obyvatele, jak o tom bude ještě dále hovořeno.

Zároveň se však ukázalo, že pro hlubší poznání některých odvětví – například vývoje jednotlivých pododvětví průmyslu – má tato metoda regionalizace omezené vypovídací

schopnosti. Detailnější strukturální pohled by mohla poskytnout metoda zdola-nahoru (bottom-up), která se opírá o několik statistických charakteristik (nejen o počtu pracovníků a objemů platů a mezd) získaných dle místních činnostních jednotek jednotlivých organizací. V průmyslu, ale nejen tam, je možno zavedení této metody regionalizace považovat za nezbytné. Vyžaduje však rozšíření ročního státního statistického zjišťování. Dle zkušenosti zemí, které metodu bottom – up aplikují, nepředstavuje větší zatížení pro respondenty ani pro orgány statistiky.

Pro hodnocení **vývoje nezaměstnanosti** byly použity dva informační zdroje a to výsledky výběrového šetření pracovních sil - VŠPS (prováděného Českým statistickým úřadem) a údaje o registrované nezaměstnanosti (zabezpečované orgány Ministerstva práce a sociálních věcí ČR). Údaje získané výběrovým šetřením pracovních sil (VŠPS) byly používány pro mezinárodní porovnávání s nezaměstnaností v regionech EU, neboť metoda aplikovaná pro VŠPS, je mezinárodně harmonizovaná. Jedná se vlastně o českou verzi metody Labour Force Survey. Vnitrostátní porovnávání za kraje a za okresy se opíralo o údaje o registrované nezaměstnanosti v krajích a také v okresech ČR. Aplikace dvou informačních zdrojů by neměla být na závadu, neboť každý z uvedených zdrojů sloužil jinému účelu a kromě toho v České republice nejsou mezi mírou nezaměstnanosti měřenou pomocí VŠPS a mírou registrované nezaměstnanosti významnější rozdíly.

Pro hodnocení regionálních rozdílů v **rozmístění obyvatelstva** byly použity obvyklé demografické charakteristiky. Kromě toho se hodnocení zabývalo i vývojem v počtu osob ve věkové skupině do 25 let a ve skupině osob ve věku 65 let a starších, neboť s těmito věkovými skupinami je možné se setkat v publikacích Eurostatu a je tedy možno provádět vzájemné porovnávání. Experimentálně byla zkoumána korelace mezi poklesem počtu narozených osob a růstem nezaměstnanosti. Záměr vycházel z hypotézy, že na úbytek počtu obyvatelstva přirozenou měnou má také vliv existenční nejistota ovlivňovaná do určité míry obavami o zaměstnání, respektive růstem nezaměstnanosti. Právě v krajích na území Moravy, kde došlo k rychlému růstu míry nezaměstnanosti, byl pokles počtu narozených na 1000 obyvatel absolutně i relativně nejvyšší. Pearsonův koeficient korelace, svou hodnotou 0,589, částečnou závislost obou veličin prokázal.

Jak již bylo uvedeno, hodnocení sociální a ekonomické situace se zaměřilo pouze na výše tři zmíněné oblasti. Nebylo využito dalších charakteristik, které jsou k dispozici. Jak známo, Český statistický úřad má pro charakterizování situace v regionech České republiky dvě na data poměrně bohaté datové báze, jednak datovou bázi za všechny obce a města (Městská a obecní statistika – databáze MOS/MIS) a jednak datovou bázi za všechny okresy, kraje a regiony NUTS 2 (databáze KROK). Zejména databáze KROK byla značně rozšířena na základě doporučení Eurostatu. Je pochopitelné, že informační fond těchto datovýchází umožňuje provádět hodnocení meziregionálních rozdílů v podstatně větší šíři, než zmíněná studie. Ta se zaměřila pouze na tři, dle názoru autora, významné oblasti, neboť cílem nebylo jen poznání situace ale také ověření některých metod.

K **hodnocení vývoje regionální diferenciace** bylo použito některých relativně běžných statistických metod. Jako základ bylo zvoleno hodnocení odchylek od průměru a to jak od průměru EU tak průměru ČR. Ukázalo se, že na úrovni krajů poskytují odpovídající informace takové statistické charakteristiky, jako je například variační rozpětí, rozptyl a směrodatná odchylka. Tyto míry variability byly používány jak pro charakterizování odchylek od průměru v daném roce (horizontálně), tak pro hodnocení vývoje v čase. Zejména změny těchto měř variability v čase dobře charakterizují procesy zmenšování nebo naopak zvětšování meziregionálních rozdílů.

Při hodnocení nezaměstnanosti v okresech se navíc osvědčilo sledování vývoje kvartilů. Počet okresů představuje dostatečně velký soubor. Jeho rozdělení do kvartilů má dobrou vypovídací schopnost. Změny tohoto rozdělení v čase a růst rozdílů například mezi 1. a 3. kvantilem, vedly k závěru, že diferenciace mezi okresy je značná a nůžky mezi okresy se rozvírají.

Jako určitý experiment byla také zvolena metoda seskupování krajů s podobně velkými odchylkami od průměru EU i od průměru ČR. V průběhu let se měnilo jmenovité složení skupin, kraje přecházely ze skupiny průměrných krajů do skupiny krajů s podprůměrných nebo dokonce velmi podprůměrným HDP na jednoho obyvatele.

Zatímco kraje byly seskupovány do přehledových tabulek, u okresů lepší, resp. názornější informace poskytly kartogramy, připravené pomocí geografického informačního systému. Na nich bylo patrné, jak vznikají shluky okresů například s vysokou mírou nezaměstnanosti nebo s určitým průměrným věkem obyvatelstva a to bez ohledu na hranice krajů. Typickým příkladem takové enklávy s vysokou mírou nezaměstnanosti je shluk okresů tvořený některými okresy kraje Olomouckého (Jeseník, Šumperk, Olomouc, Přerov) a některými okresy kraje Ostravského (Bruntál, Nový Jičín, Ostrava-město, Karviná, Frýdek – Místek). Pohled na mapu je dle mého názoru důležitý k tomu, aby si čtenář analýzy mohl lépe představit jak je daný jev územně rozložen a o jak velká území se jedná. To může mít svůj význam například při zcela konkrétních úvahách o možné vyjížděce za prací do sousedních okresů.

Stručné výsledky analýzy regionálních rozdílů

V průběhu let 1994 – 1999 se rozdíly mezi kraji České republiky nesnížily, ale prohloubily. Svědčí o tom vývoj vytvořeného HDP, vývoj nezaměstnanosti i vývoj v územním rozmístění obyvatelstva. Přitom nejvíce vzrostla územní diferenciace míry nezaměstnanosti a zvláště pak rozdíly v nabídce volných pracovních míst. Vysoké až extrémní rozdíly mezi kraji a také mezi okresy jsou v počtech uchazečů na jedno volné pracovní místo určené pro osoby se změněnou pracovní schopností (ZPS). Například v Ústeckém kraji připadá v průměru více jak 200 uchazečů z řad občanů se ZPS na jedno pracovní místo. V rámci toho kraje jsou až řádové rozdíly mezi okresy. Několik desítek občanů se ZPS připadá na jedno místo v okrese Ústí, několik set v okrese Děčín a Chomutov a dokonce až tisíc osob se ZPS v okrese Litoměřice. Obdobně nepříznivá je situace i v kraji Ostravském.

Věnujme nyní pozornost **vývoji regionalizovaného hrubého domácího produktu**, vytvořeného v daném kraji a připadajícího na jednoho trvale bydlícího obyvatele tohoto kraje. Tento ukazatel je totiž v zemích EU považován za charakteristiku, která synteticky zobrazuje ekonomickou výkonnost daného regionu.

V České republice se v průběhu let 1994-1997 rozdíly mezi kraji ve vývoji HDP nesnižovaly ale naopak zvyšovaly. **Zvláštní postavení** v tom procesu **měla Praha**. HDP vytvořený na území hlavní města v přepočtu na jednoho trvale bydlícího obyvatele překračoval průměr HDP regionů evropské patnáctky a byl téměř dvojnásobný proti průměru České republiky. Přitom metoda regionalizace HDP byla jak pro Prahu tak pro ostatní kraje ČR stejná. Rozdíl mezi Prahou a ostatními kraji byl natolik velký, že vyvolával řadu otázek. Při hledání odpovídajících vysvětlení jsem se zaměřil zejména na dvě z nich:

- proč má hlavní město Praha takové mimořádné postavení
- zda právě vývoj HDP vytvořeného na území Prahy není jedinou příčinou otevírání nůžek mezi krajem s vysokým HDP a krajem s nízkým HDP.

Odpověď na druhou otázku bylo možno nalézt po vyloučení údajů za hlavní město Praha (výše HDP i počtu obyvatel) z údajů za Českou republiku a propočítání hypotetického průměru za Českou republiku bez Prahy. Získané údaje potvrdily, že i za této situace rozdíly mezi kraji narůstají, v průběhu let další kraje rozšiřují skupinu krajů s vyšší odchylkou od průměru ČR. Rozdíly proti průměru však nejsou tak dramatické jako u reálných dat, kde Praha svou výší HDP zvyšuje jednak průměr ČR a jednak představuje extrémně vysokou odchylku od tohoto průměru.

Hledání odpovědi na otázku prvou bylo poněkud složitější.

Komparace s jinými hlavními městy potvrdila úvahu, že postavení velkoměst, zejména pak hlavních měst státu, vyvolává značnou gravitační sílu těchto měst, která přitahuje vysoce výkonná odvětví, ústřední orgány a vrcholový management různých institucí a organizací, špičková pracoviště různých oborů lidské činnosti, je centrem obchodu, služeb a cestovního ruchu a je také zároveň hlavním dopravním uzlem daného státu. Proto ve všech hlavních městech zemí střední a východní Evropy je HDP vytvořený na území těchto měst (v přepočtu na obyvatele) výrazně vyšší než HDP v ostatních regionech dané země, ve většině z nich je zhruba dvojnásobný. V ekonomicky rozvinutých zemích západní Evropy je to obdobné, i když v řadě z nich rozdíly mezi hlavním městem a zbytkem státu nejsou tak vysoké. Může to být ovlivněno jednak metodicky, to znamená velikostí území, které je přiřazeno k danému velkoměstu, případně s ním tvoří městskou aglomeraci. Toto tvrzení lze například dokumentovat na rozdílu mezi HDP za tak zvaný Vnitřní Londýn (224% průměru EU) a HDP za Region Londýn (88% průměru EU). Zároveň je možné uvažovat i o tom, že v rozvinutých zemích západní Evropy investoři více regionálně diverzifikují své prostředky, zvláště po té, co hlavní město dosáhlo vysokého stupně vybavenosti a mezi svých možností.

I když úroveň HDP na obyvatele v Praze nepředstavuje z mezinárodního hlediska výraznější extrém, v komparaci s ostatními kraji České republiky to beze sporu extrém je a bylo by užitečně jej vysvětlit.

Jedno z vysvětlení se přímo nabízí, je to masivní dojížděka do Prahy z ostatních částí republiky, zejména ze Středočeského kraje. Svědčí o tom i HDP na obyvatele vytvořený na území právě tohoto kraje. Patří k nejnižším v republice. Byl odhadnut z dostupných podkladů rozměr dojížděky za prací do Prahy a to na úrovni 14% z celkového počtu osob zaměstnaných v Praze. To představuje zhruba 100 tisíc pracovníků, z nich je cca 62 tisíc ze Středočeského kraje, hlavně z okresů Praha-východ a Praha-západ.

Dalším vysvětlením by mohl být objem mezd. Jedná se hodnotu důležitou pro regionalizování HDP metodou top down. Může tedy při výpočtu HDP za Prahu sehrávat významnou roli. Přitom je skutečností, že v Praze je obecně úroveň průměrných mezd ve většině odvětví vyšší než na zbývajícím území státu. Průměrná mzda v Praze je vyšší než průměr republiky o 33%. Kromě toho se na území Prahy soustřeďují některá odvětví (například peněžnictví, pojišťovnictví, činnosti v oblasti správy a prodeje nemovitostí a leasingu), která mají úroveň mezd obecně nadprůměrnou a v Praze se navíc jedná i o jejich řídicí orgány.

Třetím vysvětlením by mohla být odlišná odvětvová struktura Prahy ve srovnání s ostatními kraji. Z analýzy odvětvové struktury hrubé přidané hodnoty jednotlivých krajů vyplynulo, že největší podíl na tvorbě hrubé přidané hodnoty kraje má průmysl. Pohybuje se mezi 27-41%. V Praze tomu tak není. Největší podíl na hrubé přidané hodnotě Prahy má odvětví správy a prodeje nemovitostí (včetně pronájmu strojů a zařízení) a to téměř 25%.

Dalším významným odvětvím je obchod, na HPH Prahy se podílel téměř jednou pětinou. Již zmíněné odvětví peněžnictví a pojišťovnictví (s vysoce nadprůměrnou úrovní mezd) se na hrubé přidané hodnotě Prahy podílí více jak devíti procenty.

K vysvětlení vysoké úrovně hrubého domácího produktu na území hlavního města Prahy by mohlo také přispět ocenění vlivu šedé ekonomiky a nelegálního zaměstnávání cizinců. Takové údaje ale nejsou k dispozici.

Z dostupných dat bylo tedy možno učinit závěr, že nadprůměrnou výši HDP na obyvatele na území Prahy lze vysvětlit:

- dojížděnkou do zaměstnání zhruba z 31%
- nadprůměrnou úrovní mezd zhruba z 41%
- odvětvovou strukturou zhruba z 28%

Vliv mezd na výši HDP na území hlavního města Prahy vede rovněž k úvaze, zda metoda top-down, kde rozhodujícím klíčem je objem mezd, nenavyšuje HDP v regionech, kde je úroveň mezd nadprůměrná. Srovnání s hlavními městy zemí, kde pro regionalizaci HDP se používá i metody bottom-up, tuto úvahu však nepotvrzuje.

Lze tedy mít za to, že vysoká úroveň HDP na jednoho obyvatele na území hlavního města Prahy z mezinárodního hlediska nepředstavuje výraznější odchylku, z vnitrostátního hlediska ji lze do značné míry vysvětlit objektivními faktory.

Ostatní kraje České republiky měly HDP/obyv. buď na úrovni průměru ČR (např. Plzeňský a Brněnský kraj), nebo pod jeho průměrem. Všechny zbývajících 13 krajů mělo HDP/obyv. nižší než je 75% průměru EU 15. Nejblíže k průměru EU měl kraj Plzeňský (cca 64%), nejdále byly kraje Středočeský a Jihlavský (cca 51%).

Tak jak se zpomalovala dynamika HDP v České republice, narůstal počet krajů, které klesaly hlouběji pod průměr ČR, o průměru EU 15 ani nemluvě. Nejrychleji klesl HDP/obyv. v kraji Karlovarském, kde v letech 1996 a 1997 klesl absolutně i relativně objem hrubé přidané hodnoty v odvětví pohostinství a bytovacích služeb.

Specifická situace byla v kraji Středočeském. Část občanů kraje – zejména z okresů Praha-východ a Praha-západ vyjíždí za prací do Prahy a tam se podílí na tvorbě HDP, část občanů v průběhu posledních let rozšířila řady nezaměstnaných (např. v okresech Kladno, Rakovník, Příbram, Kutná Hora, Nymburk). Přitom ale HDP/obyv. se v kraji nesnížil, jeho vztah k průměru EU 15 se v letech 1996-1997 nezměnil. Lze usuzovat na to, že stabilizujícím prvkem jsou ekonomické aktivity v jiných částech kraje, například v okrese Mladá Boleslav.

V odvětvové struktuře hrubé přidané hodnoty (HPH) ve 13 krajích (bez Prahy) má rozhodující podíl (27%-41%) zpracovatelský průmysl. Ve většině krajů rozhoduje o HPH a tedy i HDP 5-6 odvětví, ve kterých se tvoří cca 75% hrubé přidané hodnoty kraje. Mezi tato odvětví patří kromě průmyslu zpravidla i stavebnictví, doprava, případně zemědělství a obchod. Odvětví tzv. správy nemovitostí, které v Praze představuje cca 25% HPH, má významnější podíl pouze v kraji Brněnském (14,5%) a v krajích Plzeňském a Zlínském (cca 10%).

Obecně lze konstatovat, že ve vývoji HDP/obyv. dle krajů ČR se projeví dvě tendence. Vytvořený HDP/obyv. se od roku 1994 do roku 1996 zvětšoval, rozdíl mezi kraji ČR a průměrem EU 15 se každoročně snižoval. V roce 1997 se tento proces zastavil a rok 1998 zřejmě znamenal krok zpět. Ve vytvořeném HDP byly mezi kraji ČR rozdíly, které se

od roku 1994 dále zvyšovaly a to jednak vývojem HDP v Praze, ale také poklesem HDP v ostatních krajích pod průměr ČR. Již v úvodu zmíněné míry variability toto tvrzení dokumentují. Platí to i po vyloučení vlivu Prahy na HDP v České republice. Proces sblížení krajů při růstu HDP /obyv. tedy nenastal.

Pokud se týká nezaměstnanosti, její míra byla za celou ČR o něco nižší, než byl průměr EU 15. Mezi regiony ČR, ale stejně tak mezi regiony EU, byly v míře nezaměstnanosti velké rozdíly. Zatímco v EU je nejnižší míra nezaměstnanosti např. v regionech Nizozemska, Rakouska a západní části SRN, nejvyšší je ve východních regionech SRN (území bývalé NDR), v některých regionech středního Španělska a v jižní Itálii. V České republice byla k 31.12. 1999 nejnižší míra nezaměstnanosti v hl. m. Praze a v okresech Praha-východ a Praha-západ a nejvyšší v kraji Ústeckém a Ostravském. V těchto krajích se míra nezaměstnanosti v některých okresech (Most, Chomutov, Louny, Teplice, Karviná, Bruntál, Ostrava-město) pohybovala na úrovni 18%-20%, což odpovídá nezaměstnanosti v nejvíce problémových regionech EU. Přitom v letech 1995-1997 v ČR platilo, že nejrychlejší nárůst nezaměstnanosti byl právě v těch krajích a okresech, kde již koncem roku 1994 byla nezaměstnanost nejvyšší. Prudce se zvýšila nezaměstnanost také v dalších moravských krajích, kromě Ostravy zejména v krajích Olomouckém a Brněnském.

Celkový počet nezaměstnaných dosáhl ke konci roku 1999 počtu téměř půl milionu osob, to je téměř třikrát více než v roce 1994. Z jedné třetiny se na tomto počtu podílejí dva kraje: Ústecký (65.800 osob) a Ostravský (93.686 osob). Absolutně největší koncentrace nezaměstnaných je na území tvořeném třemi okresy: Ostrava-město, Karviná a Frýdek-Místek, kde ke konci roku bylo registrováno celkem 75 tisíc nezaměstnaných. Je to více než počet všech nezaměstnaných v Ústeckém kraji.

Ještě hlubší diference než mezi kraji lze sledovat mezi okresy. Dokazuje to souběh růstu průměrné míry nezaměstnanosti a zvyšování odchylek od tohoto průměru. Vzrostl například rozptyl. Proti roku 1996 byl v roce 1999 3,8 krát vyšší. Zvýšila se 1,9krát směrodatná odchylka. Diference zobrazuje názorně i vývoj kvartil. Hodnota pro 1. kvartil byla v roce 1996 pouze 2,31 (průměr míry nezaměstnanosti byl ČR 3,5%) ale v roce 1999 již 7,19 (průměr ČR 9%). Hodnota pro 3.kvartil byla v roce 1996 necelých 5 (4,79), za tři roky na to, v roce 1999, se zvýšila na 11,56.

V České republice vznikla poměrně rozsáhlá území s vysokou nezaměstnaností, z nichž mezi největší patří seskupení okresů na severozápad od Prahy, kam patří jak okresy Ústeckého kraje, tak některé okresy Středočeského kraje. Obdobná oblast je na severovýchodě Moravy, patří do ní většina okresů Olomouckého kraje a Ostravského kraje. Rozsah území omezuje možnosti dojíždění za prací do sousedních okresů.

Nezaměstnanost nerostla po celém území státu rovnoměrně. Rychleji se zvyšovala tam, kde již byla dříve vysoká. Právě rozdíly v přírůstku míry nezaměstnanosti (od 3,1 bodu v Praze do 9,2 v Ostravském kraji) způsobily výrazné prohloubení mezi krajských a mezi okresních rozdílů. Rozptyl těchto odchylek od celostátního průměru se v průběhu let 1996-1999 zvýšil více jak čtyřnásobně.

Rozdíly v územním rozmístění obyvatelstva jsou dány především různou velikostí krajů. Čtyři kraje mají více jak milion obyvatel, dva kraje mají méně než půl milionu obyvatel. Rozdíly jsou zároveň i v jejich rozloze, proto se kraje vzájemně velmi liší v hustotě zalidnění. Nejvyšší hustotu zalidnění má Praha (2.414 obyv. na 1 km²), nejnižší hustotu (méně než 100 obyv. na 1 km²) mají kraje, jejichž příhraniční oblasti byly po desítky let uzavřeny. Značná velikostní nerovnoměrnost krajů a také to, že většina krajů má méně než

jeden milion obyvatel byla důvodem k tomu, aby EU nesouhlasila s klasifikací krajů ČR na úrovni NUTS 2. Regiony úrovně NUTS 2 bylo proto nutno v ČR řešit sdružování krajů. Je možno konstatovat, že všechny územní celky vytvořené tímto sdružováním mají počet obyvatel vyšší než jeden milion a jejich diference od průměru je výrazně nižší než u krajů, hodnota rozptylu je menší téměř třikrát, směrodatné odchyly 1,6 krát.

Odchyly krajů od průměrného věku obyvatel ČR nejsou velké, přesto je patrné, že starší populaci má hl. m. Praha, mladší obyvatelstvo mají kraje Karlovarský, Ústecký a Ostravský. Větší rozdíly jsou mezi kraji u jednotlivých věkových skupin. Příkladem může být věková skupina 20-24 let, kterou tvoří silné ročníky narozené v polovině sedmdesátých let. Podíl této skupiny na celkové populaci ČR je 8,8%. Ve většině krajů podíl této věkové skupiny osciluje kolem celostátního průměru. V hl. m. Praze je tento podíl podprůměrný. Naproti tomu je průměr překračován v krajích Karlovarském, Ústeckém, Pardubickém a Olomouckém. Spolu s osobami ve věku 25-30 let se jedná o skupinu osob, která se podílí cca 16% na celkové populaci. Představuje významný populační potenciál, který se však neprojevuje ve zvýšené porodnosti. Naopak porodnost v ČR klesá, od roku 1994 klesá proto počet obyvatel přirozenou měnou a při nízké migraci i celkový počet obyvatel. Klesl totiž počet narozených na 1000 obyvatel z 11,7 v roce 1993 na 8,8 v roce 1998. Vyšší než průměrné byly poklesy počtu narozených v kraji Jihlavském, Zlínském, Brněnském, Olomouckém a Ostravském, vysoké byly i v krajích Karlovarském, Ústeckém a Libereckém. Lze mít za to, že jednou z příčin je i nárůst míry nezaměstnanosti. To potvrzuje koeficient korelace.

V závěru této stati je možno konstatovat, že studie zaměřená na vývoj regionálních rozdílů přinesla určité poznatky jak pro vlastní metodologii takové analýzy, tak i některé pohledy na regionální strukturalizaci vybraných sociálně ekonomických jevů. Jedná se však pouze o první pokusy, které bude v budoucnu zapotřebí z metodologického hlediska zdokonalovat, a z věcného hlediska rozšiřovat a zaměřovat na další oblasti života v regionech. Přínosem by nesporně mohla být také analýza vnějších a vnitřních vztahů regionů, nebo analýza regionů funkčních, například přirozeně vzniklých sídelních celků. Takové analýzy by vyžadovaly řešení nových metodologických problémů, hledání a nalezení relevantních zdrojů informací a přinesly by i nová poznání. To už je ale jen určitá vize o dalších možných směrech těchto analýz v budoucnu.

Recenzoval: doc.Ing.Eduard Souček,CSc., Katedra matematiky, FES UPa